

Bralna pismenost onkraj meja – Aljaska

Reading Literacy across Borders – Alaska

Katja Mrak

Izvleček

V želji po dodatnem znanju in primerih dobre prakse smo se ozrli na drug konec sveta, v deželo, ki jo zaradi kulturnih posebnosti pestijo težave v bralnih sposobnostih in se kažejo že med najmlajšimi bralci. Ker gre za razmeroma mlado državo, ki se je šele leta 1959 pridružila Združenim državam Amerike in v kateri še vedno biva ogromno število potomcev staroselskih plemen, je slab nivo znanja angleškega jezika pričakovan. Pa vendar večje število govorcev staroselskih jezikov ni edini razlog za slabo pismenost, saj vsi otroci z učenjem angleščine začnejo že v zgodnjih letih. Poleg tega raziskave soglasno poudarjajo pomen zgodnjega stika z branjem, ki naj bi se vzpostavljal v družinskem krogu, vse od rojstva dalje. Aljaska se slabe bralne pismenosti med otroki zaveda in se s problematiko sooča z raznovrstnimi prijemi. Uvajanja sprememb so se lotili v zakonodaji in jih podprli s številnimi projekti, ki so jih vpeljali že v predšolsko obdobje. Glede na najaktualnejše raziskave bralne pismenosti v Sloveniji bi se pri izboljševanju upada stanja pismenosti lahko v marsičem zgledovali po omenjenih aljaških zamislih.

Ključne besede: bralna pismenost, družinska pismenost, šolske knjižnice, pripravljenost na vstop v šolo, šolski knjižničarji, staroselska ljudstva

UDK 37.011.251(739.8)

Abstract

In the desire for new knowledge and good practice examples, we took a look at the other side of the world, at a country that is dealing with reading difficulties even among its youngest readers due to its cultural peculiarities. As it is a relatively young country, which did not join the United States of America until 1959 and which is still inhabited by a large number of descendants of indigenous tribes, poor knowledge of the English language is to be expected. However, the large number of speakers of indigenous languages is not the only reason for poor literacy, as all children start learning English early on. Moreover, studies unanimously highlight the importance of early contact with reading, which is to be provided within the family, from birth onward. Alaska is aware of the poor reading literacy among children and is tackling the problem through different approaches. It has begun making changes to the legislation and supporting them with many projects that are being implemented from the preschool period onward. In light of the recent reading literacy surveys in Slovenia we could learn a lot from Alaska's approaches to improving the declining literacy rates.

Keywords: reading literacy, family literacy, school libraries, school readiness, school librarians, indigenous peoples

Uvod

Morda veste, kaj je tisto, česar se prebivalci Aljaske najbolj veselijo, ko gredo iz hiše? Tega, da bodo šli spet nazaj na toplo. Tako se radi pošalijo tamkajšnji domačini, saj se zimske temperature na tistem koncu sveta pozimi neredko spustijo celo do -60°C . Takšen mraz se nam zdi nepredstavljen, res pa je, da vlage tam skorajda ni, občutek mraza pa je zato drugačen. Ker je sneg presuh, je obmetavanje s snežnimi kepami ali postavljanje sneženega moža nemogoče, tako odrasli kot otroci pa se morajo za lažje preživljanje dolgih in temnih zim najti drugače. Prebivalci enega najsevernejših mest na Aljaski, Utqiagvik, pozimi kar 67 dni preživijo v temi. Mestece Utqiagvik ali Barrow, kot so ga imenovali do leta 2016, vsako zimo zaradi lege nad arktičnim krogom vstopi v obdobje, ki mu rečemo polarna noč. Poleg uživanja ob pogledu na severni sij si tako dolge noči krajšajo s pasjimi vpregami, zimskimi športi, druženjem v barih, namakanjem v toplicah in s pobegom v tople kraje, kjer gre v glavnem za Havaje. Kako pa je s prebiranjem knjig?

Za lažjo primerjavo naj omenim, da so leta 2019 po bralnem uspehu aljaški devet- in desetletniki za eno leto zaostajali za državnim povprečjem in dobri dve leti za učenci s Floride.

Slika 1: Mestna knjižnica v Nenani
Foto: Katja Mrak, 2017.

Nivo bralne pismenosti

Glede na zadnje izsledke nacionalnega preverjanja znanja (NAEP) Aljaska v bralni pismenosti tako med devet- in desetletniki kot med štirinajstletniki zaseda predzadnje mesto med vsemi državami ZDA, saj se je slabše odrezala le še Nova Mehika. Za lažjo primerjavo naj omenim, da so leta 2019 po bralnem uspehu aljaški devet- in desetletniki za eno leto zaostajali za državnim povprečjem in dobri dve leti za učenci s Floride. Dve leti kasneje je na Aljaski le četrtnina devet- in desetletnikov v branju doseglo minimalne standarde. Rezultati so alarmantni, saj je bil upad bralnih dosežkov vse od leta 2003, ko se je Aljaska prvič udeležila omenjenih meritev, lansko leto največji (The Nations's Report Card).

Jezikovna raznolikost

Zgodovina

Za lažje razumevanje pestre palete jezikov na Aljaski se moramo najprej posvetiti kratkemu pregledu zgodovine.

Čeprav gre za dokaj novo državo, ki se je Združenim državam Amerike pridružila leta 1959, njeni začetki segajo v mlajši paleolitik (14.000 pr. n. št.), ko so se z današnjega območja Rusije skozi Beringov preliv na zahodni del Aljasko prebili lačni pripadniki starodavnih ljudstev. V obdobju med 1732 in 1867, ko so si Rusi začeli prisvajati področja Severne Amerike, so tam prebivali le domorodci. Sprva so med avtohtone prebivalce prihajali le posamezni raziskovalci, sledili pa so jim trgovci s kožuhom (Hunt, 1976).

Ime Aljaska izvira iz Aleutske besede *Alaxsxaq* (izgovori se tudi kot Alyeska), kar pomeni *kopno*. Aljasko so leta 1867 odkupile Združene države Amerike, naslednjo korenito spremembo pa je država doživela v devetdesetih letih 19. stoletja, ko se je med tako imenovano zlato mrzlico tja preselilo na tisoče iskalcev zlata (Naske in Slotnick, 2011, str. 95).

Poleg pripadnikov Rusije so si delčke tamkajšnjega ozemlja v drugi polovici 18. stoletja poskušali prisvojiti tudi Španci in Angleži. Španska zapuščina danes šteje le nekaj krajevnih imen, medtem ko so odprave Jamesa Cooka zaslovele po odkritju zaliva, ki so ga v čast slavnemu pomorcu poimenovali kar Cook Inlet. Hkrati pa so Angleži med tretjo odpravo odkrili tržno nišo, krzno morskih vider, ki so se je sicer že petdeset let pred tem posluževali ruski trgovci, Evropa pa o tem ni vedela ničesar (Naske in Slotnick, 2011).

Center za avtohtone jezike iz univerze v Fairbanksu poroča, da na Aljaski obstaja vsaj 20 staroselskih jezikov, poleg njih pa še nekaj narečij:

1. Inupiaq	11. Gwich'in
2. Siberian Yupik	12. Tanana
3. Central Alaskan Yup'ik	13. Upper Tanana
4. Alutiiq	14. Tanacross
5. Unangax	15. Hän
6. Dena'ina	16. Ahtna
7. Deg Xinag	17. Eyak
8. Holikachuk	18. Tlingit
9. Koyukon	19. Haida
10. Upper Kuskokwim	20. Tsimshian

Večina teh jezikov spada v skupini *eskimo-aleutsko* in *na-deneško*. Leta 2014 so skoraj vse staroselske jezike označili kot ogrožene in skoraj izumrle, zato jim je vlada dodelila simbolni status uradnega jezika, kot uradni jezik pa se še vedno uporablja le angleščina.

Slika 2: Staroselka
Foto: Katja Mrak, 2017.

Poleg pripadnikov Rusije so si delčke tamkajšnjega ozemlja v drugi polovici 18. stoletja poskušali prisvojiti tudi Španci in Angleži.

Po podatkih raziskav iz leta 2019 naj bi 83,7 % prebivalcev govorilo le angleško, 16,3 % pa se jih pogovarja v drugih jezikih, od tega okrog 4 % v španskem jeziku in 5,6 % v azijskih jezikih.

Ker je rezultat raziskav odvisen od več dejavnikov, se število govorcev določenega staroselskega jezika lahko ocenjuje le okvirno. Največ pripadnikov imata jezika *inupiatan* (500–1500 govorcev) in *yungtun/cungtun* (2500–7500 govorcev), vsi preostali pa so zastopani bistveno slabše.

Ukrepi

Zakonodajne spremembe

Zaradi bogate kulturne in jezikovne mešanice aljaškega prebivalstva je v znanju med otroki nastala obširna vrzel, kar je državo spodbudila k poskusom, da bi jo zapolnili. Tako je bil leta 2001 objavljen pravilnik *No Child Left Behind*, ki zaradi pomanjkljivosti (spregledali so namreč pomen revščine, motivacije in kulturnih razlik) ni bil kaj prida uspešen. Nato je leta 2004 predsednik George Bush s podpisom dekreta *Reading is the new civil right* javno prepoznal edinstvene izobraževalno-kulturne potrebe mladih Aljaščanov (Reyhner in Hurtado, 2008).

Kot posledica ogromnega primanjkljaja na področju bralne pismenosti je bil z namenom izboljšanja rezultatov branja pred leti sprejet pravilnik *Alaska Reads Act*. Pravilnik se osredotoča na predšolsko obdobje in prve tri razrede osnovne šole ter ureja področja podeljevanja subvencij, sodelovanja s starši, izobraževanj vzgojiteljev in učiteljev, obsežna preverjanja na področju branja, podporo šolam idr.

Slika 3: Domačini
Foto: Katja Mrak, 2017.

Slika 4: Notranjost knjižnice v Nenani
Foto: Katja Mrak, 2017.

Eden izmed glavnih prijemov omenjenega pravilnika je trikrat letno preverjanje pismenosti in pravočasno obveščanje staršev otrok z opaznimi težavami. V sodelovanju s starši nato pripravijo personaliziran načrt branja, osredotočen na reševanje primanjkljajev, temu pa sledi spremljanje napredka, ki je pogostejše pri otrocih z bralnimi težavami.

Leta 2022 je predlog pravilnika s podpisom uzakonil guverner Mike Dunleavy, od šolskega leta 2023/2024 pa so ga dolžne upoštevati vse javne ustanove.

Dodatne pobude

Reševanja slabe bralne pismenosti med osnovnošolci so se Aljaščani torej lotili s poudarjanjem branja v predšolskem obdobju.

V resnici pa se sposobnost branja razvija na podlagi razvoja veliko bolj osnovnih sposobnosti, in sicer že od samega rojstva dalje (Horowitz-Kraus idr., 2017). Na podlagi podobnih izsledkov raznih raziskav je v Nevadi zaživel neprofiten projekt *1000 knjig pred vrtcem*, ki so ga sprejeli v državah po vsej Ameriki in Kanadi. Nacionalne knjižnice v okviru projekta starše vabijo k branju in prebiranju pravljic v družinskem krogu.

Velja omeniti še *Battle of the Books*, projekt, ki poteka pod okriljem Aljaškega združenja šolskih knjižničarjev. S programom želijo prepoznati učence z željo po branju, jih spodbujati, širiti njihove interese, izboljšati bralno pismenost in povzdigniti raven njihovega znanja.

Komisija knjižničarjev in učiteljev vsako leto za vsako razredno stopnjo pripravi seznam naslovov in vprašanj. Učenci knjige preberejo, se o njih pogovorijo, nato pa v skupinah s po največ tremi člani tekmujejo v kvizu, v katerem se vsako vprašanje začne z: »V kateri knjigi ...?«. Odgovor na vprašanje je torej vedno v obliki avtorja in naslova. Tekmovanja potekajo na lokalni, regijski in nato na državni ravni.

**Reševanja slabe
bralne pismenosti
med osnovnošolci
so se Aljaščani
torej lotili s
poudarjanjem
branja v
predšolskem
obdobju.**

Slika 5: Staroselci med nastopom
Foto: Katja Mrak, 2017.

Sprva je Bitka knjig obstajala kot radijska oddaja v tridesetih letih 20. stoletja, nato pa je projekt nekaj let kasneje v Illinoisu po spominu obudila šolska knjižničarka Joanne Kelly. Šele štirideset let kasneje je Bitko knjig, po zaslugi šolske knjižničarke Roslyn Goodman, zaneslo na Aljasko, zatem pa so jo postopoma lepo sprejeli po vsej državi.

Po podatkih raziskave PIAAC več kot 25 % odraslih ne zna dobro brati in ne razume kompleksnejših besedil. Poleg tega 49 % odraslih v enem letu ne prebere niti ene knjige.

Občutljiva skupina staroselskih otrok

Po dosedanjih raziskavah naj bi bili otroci staroselcev kljub bogatemu kulturnemu in jezikovnemu ozadju v znanju v krepkem zaostanku še pred vstopom v vrtec. Ti otroci so namreč vseskozi izpostavljeni tveganjem (na primer revščina in slaba izobrazba staršev), ki ogrožajo njihovo pripravljenost na vstop v šolo. Do tega so privedli pretekli politični ukrepi, s katerimi je država staroselce poskušala ohranjati v izoliranosti in jim odvzeti pravico do izobraževanja ter dostojnega ekonomskega statusa. S študijo, opravljeno v letu 2020, so poskušali raziskati, kako skupno branje, prepevanje in pripovedovanje zgodb vplivajo na predšolske sposobnosti v branju in računanju. Izsledki omenjene raziskave so pokazali, da je najpomembnejši dejavnik, ki ugodno vpliva na bralno pismenost, prav skupno branje v domačem okolju. To pa pomeni, da prav čas, ki ga starši posvetijo svojim otrokom, lahko kljubuje ekonomskemu ali izkustvenemu ozadju (Riser idr., 2020).

Kako pa kaže nam?

Iz rezultatov, pridobljenih v Mednarodni raziskavi bralne pismenosti iz leta 2021 (M. Klemenčič in P. V. Mirazchyski, 2021), je razvidno, da se Slovenci zavedamo pomena zgodnjega opismenjevanja, saj so starši 69 % učencev poročali, da so pogosto brali knjige (starši 30 % učencev pa, da so to počeli včasih). Kljub temu je bilo med našimi četrtošolci prvič po letu 2016 zaznati velik upad bralne pismenosti. Na rezultat je po vsej verjetnosti vplivala epidemija covid-19, zato bodo šele rezultati naslednje raziskave lahko postregli z bolj verodostojnimi podatki.

Glede na 10 razlogov, zaradi katerih je branje knjig, še posebej v teh digitalnih časih, zelo pomembno (Kovač, 2020), bi na tem mestu navedla še zaskrbljujoče rezultate bralne spretnosti odraslih v Sloveniji. Po podatkih raziskave PIAAC (Možina, 2016) več kot 25 % odraslih ne zna dobro brati in ne razume kompleksnejših besedil. Poleg tega 49 % odraslih v enem letu ne prebere niti ene knjige.

Sklep

Kadar se čez meje oziramo z dobrimi nameni, nas to lahko le obogati. Tokrat sem primere dobre prakse iskala na drugem koncu sveta. V krasni deželi, polni potrpežljivih, prijetnih in iznajdljivih ljudi, se bohoti bogata zgodovina, ki je državi obenem prinesla tudi negativne posledice. Zaradi dolgoletnih zavojevanj in zatiranja staroselskih ljudstev sta njihova izobrazba in socialno-ekonomski položaj še vedno nezavidljiva in nedvomno vplivata na že tako slabe učne rezultate. Na nacionalnih testih v bralni pismenosti so se aljaški otroci namreč odrezali skoraj najslabše v celotnih Združenih državah. Problematiko je država k sreči ozavestila in se s pomočjo raznolikih prijemov lotila njenega reševanja.

Glede na res mogočen pomen sposobnosti branja menim, da dela na področju bralne pismenosti tako nam kot prebivalcem drugih dežel zlepa ne bo zmanjkalo.

Viri

- Battle of the Books* (2023). Alaska Association of School Librarians. <https://www.akasl.org/>
- Horowitz-Kraus, T., idr. (2017). How to create a successful reader? Milestones in reading development from birth to adolescence. *Acta paediatrica*, 106(4), 534–544.
- Hunt, W. R. (1976). *Alaska. A Bicentennial history*. W. W. Norton & Company.
- Klemenčič E. M., in Mirazchyski, P. V. (2023). *Mednarodna raziskava bralne pismenosti (IEA PIRLS 2021). Nacionalno poročilo – prvi rezultati*. Pedagoški inštitut.
- Kovač, M. (2020). *Berem, da se poberem. 10 razlogov za branje knjig v digitalnih časih*. Mladinska knjiga.
- Možina, E. (2016). Odrasli z nizkimi dosežki. V *Poročilo o raziskavi spretnosti odraslih. PIAAC, 2016. Tematske študije; raziskovalno poročilo*. Andragoški center Slovenije.
- Naske, C. M., in Slotnich, H. E. (2011). *Alaska. A History*. University of Oklahoma Press.
- Reyhner, J., in Hurtado, S. D. (2008). Indian/Alaskan Native Students. *Journal of American Indian Education*, 47(1), 82–95.
- Riser, H. Q., idr. (2020). The Contribution of Home Literacy Context to Preschool Academic Competencies for American Indian and Alaska Native Children. *Child & Youth Care Forum*, 49, str. 303–323.
- The Alaska Reads Act* (2023). The Department of Education & Early Development. <https://education.alaska.gov/>
- The Nation's Report Card* (2022). Institute of Education Sciences. <https://ies.ed.gov/>